

УДК 378.011

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/67-2-53>

Світлана ХМЕЛІВСЬКА,

orcid.org/0000-0002-3394-4468

кандидат педагогічних наук, доцент,

викладач кафедри іноземних мов

Поліського національного університету

(Житомир, Україна) *svitlana.khmelivska@gmail.com*

Ілона ШЕВЧЕНКО,

orcid.org/0000-0001-5585-8547

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри екології, природничих та математичних наук

Комунального закладу вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти»

(Вінниця, Україна) *dilon2808@gmail.com*

Інна ГОРЯЧОК,

orcid.org/0000-0002-6065-1775

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри слов'янської філології

Хмельницького національного університету

(Хмельницький, Україна) *goria@ukr.net*

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ РЕФЛЕКСІЇ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ

В статті авторами розкривається поняття проєктного навчання та рефлексії здобувачів освіти. Зазначено, що проєктна методика є ефективною для формування високого рівня знань та вмінь, крім того, цей метод допомагає здобувачам набутти таких навичок, як колективна робота, вміння ділитися інформацією, почуттями та особистими здобутками. Дослідження, проведені як в Україні, так і за кордоном підтверджують ці аргументи. Найважливішими характеристиками проєктного навчання є формування творчого мислення у студентів у освітньому середовищі та відчуття практичної значущості знань. Встановлено, що рефлексія в процесі проєктного навчання набуває важливого значення: здобувачі, які рефлексують та можуть пояснити, чому вони виконують завдання або чому ця діяльність важлива для їх кінцевого продукту, стають на крок ближче до інтеграції нових знань. Під час цього процесу здобувачі освіти формують власні запитання для стимулювання навчання, вивчають концепції та інформацію, застосовують отримані знання на практиці в проєкті.

Дослідження було зосереджено на виявленні саморефлексії здобувачів освіти в процесі впровадження проєктного навчання. Мета дослідження передбачала завдання: результати проєктного навчання та позитивні результати рефлексії повинні бути висвітлені здобувачами через написання тез у збірник Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інновації в освіті: закономірності, тренди, потреби».

В дослідженні брали участь здобувачі Поліського національного університету, Хмельницького національного університету та комунального закладу вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти». Всього взяли участь 86 здобувачів освіти. Результати цього дослідження показують, що завдяки проєктному навчанню здобувачі могли рухатись у власному темпі, мали потребу у самонавчанні та самовдосконаленні. Рефлексія протягом періоду навчання дозволила проаналізувати власний прогрес у навчанні та усвідомити особистий успішний досвід.

Ключові слова: проєкт, рефлексія, методика навчання, освітній процес, контрольна група, цифрові технології.

Svitlana KHMELIVSKA,
 orcid.org/0000-0002-3394-4468
 PhD in Pedagogics, Associate Professor,
 Lecturer at the Foreign Language Department
 Polissia National University
 (Zhytomyr, Ukraine) svitlana.khmelivska@gmail.com

Iлона SHEVCHENKO,
 orcid.org/0000-0001-5585-8547
 PhD in Pedagogics,
 Associate Professor at the Department of Ecology,
 Natural and Mathematical Sciences of the Public
 Higher Education Establishment "Vinnytsia Academy of Continuing Education"
 (Vinnytsia, Ukraine) dilon2808@gmail.com

Inna HORYACHOK,
 orcid.org/0000-0002-6065-1775
 PhD in Pedagogics,
 Associate Professor at the Department of Slavic Philology
 Khmelnytsky National University
 (Khmelnytskyi, Ukraine) goria@ukr.net

FORMATION OF PERSONAL REFLECTION OF STUDENTS IN THE PROCESS OF PROJECT-BASED LEARNING

In the article, the authors reveal the concept of project-based learning and reflection of students. It is noted that the project methodology is effective for the formation of a high level of knowledge and skills, and this method helps students acquire skills such as teamwork, the ability to share information, feelings, and personal achievements. Studies conducted both in Ukraine and abroad support these arguments. The most important characteristics of project-based learning are the formation of creative thinking in students in the educational environment and a sense of the practical significance of knowledge. It has been established that reflection in the process of project-based learning is important: students who reflect and can explain why they are performing a task or why this activity is important for their final product are one step closer to integrating new knowledge. During this process, students formulate their own questions to stimulate learning, explore concepts and information, and apply the knowledge they have gained to the project.

The study focused on identifying students' self-reflection in the process of implementing project-based learning. The purpose of the study included the following task: the results of project-based learning and the positive results of reflection should be highlighted by students by writing abstracts in the collection of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference "Innovations in Education: Patterns, Trends, Needs".

The study involved applicants from Polissia National University, Khmelnytskyi National University, and Vinnytsia Academy of Continuing Education. A total of 86 students took part. The results of this study show that thanks to project-based learning, students were able to move at their own pace, had a need for self-study and self-improvement. Reflection during the training period allowed them to analyze their own progress in learning and realize their personal successful experience.

Key words: project, reflection, teaching methods, educational process, control group, digital technologies.

Постановка проблеми. З неперервним розвитком інформаційних технологій і комплексними вимогами до здібностей здобувачів та їхньої рефлексії, проєктне навчання отримало широку увагу. Проєктне навчання (ПН) вважається перспективним підходом, який покращує навчання студентів у закладах вищої освіти та відноситься до навчального методу на основі запитів, який залучає здобувачів до побудови знань, змушуючи їх виконувати значущі проєкти та розробляти реальні продукти. Вирішальним завданням вищої освіти є забезпечення інноваційної освіти для студентів, які виходять на ринок праці в майбут-

ньому, оскільки це підвищує їх конкурентоспроможність і сприяє розвитку суспільства в довгостроковій перспективі. У зв'язку з цим проєктне навчання постає як методологія, спрямована на створення низки орієнтирів, за допомогою яких здобувачі можуть брати активну участь через аналіз проблеми, що має соціальне значення, та виконання завдання, яке сприяє її вирішенню, що вписується в соціально-конструктивістську парадигму навчання. Проєктна технологія передбачає використання педагогом сукупності дослідницьких, пошукових, творчих за своєю суттю методів, прийомів, засобів (Брюховецька, 2023). Рефлек-

сивна робота зі здобувачами освіти є одним із найцікавіших видів проєктів для створення та оцінювання. Це заохочує студентів не лише думати про «готовність до працевлаштування», але й про особистий розвиток, набуття навичок спілкування та громадянську активність. Нещодавні дослідження рефлексивних завдань у вищій освіті визначають їх як когнітивну навичку вищого рівня, коли люди беруть участь у спеціалізованому цілеспрямованому дослідженні на основі свого індивідуального досвіду (Данн, 2023). Критичне мислення з емпатією веде до інноваційного вирішення проблем, що є цінним в умовах сьогодення в Україні. Здатність до рефлексії є одним із основних способів, якими вища освіта готує своїх здобувачів до життя та роботи в 21 столітті.

Мета статті. Теоретично та практично обґрунтувати важливість проєктної методики навчання з рефлексією здобувачів освіти. Поставлена мета викликає наступні завдання: розробити методику проведення проєктного завдання з певних дисциплін; впровадити її в навчання; оприлюднити результати проєктної діяльності здобувачів через написання ними тез на всеукраїнській науковій конференції.

Аналіз наукових джерел. Проєктне навчання можна знайти в працях багатьох науковців, як українських, так і зарубіжних: Е. Коллінгс, В. Кіпатрика, А. Квятковська, Л. Височан, І. Брюховецька, Л. Карташова, О. Спірін, Є. Полат, О. Любарська та ін. Проєктне навчання набуло популярності та досліджувалося в різних контекстах і на різних етапах від початкової до вищої освіти. Хоча ПН використовувалося протягом багатьох років у різних закладах освіти, у літературі все ще тривають дебати щодо умов, які повинні бути виконані, щоб класифікувати метод навчання як приклад ПН. На сьогодні існує достатньо наукових досліджень, присвячених вивченню рефлексії, зокрема такими науковцями, як П. Блонський, Я. Бугерко, І. Брюховецька, Г. Костюк, С. Д. Максименко. Але питання рефлексії як механізму актуалізації пізнавальної діяльності студентів в процесі проєктного навчання потребує глибшого вивчення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проєктне навчання — це інноваційний підхід до навчання; воно надає безлічі стратегій, які мають вирішальне значення для успіху в двадцять першому столітті. Студенти керують власним навчанням через дослідження, а також працюють разом над дослідженнями та створенням проєктів, що відображають їхні знання: від отримання нових, життєздатних технологічних навичок до того, щоб стати досвідченими комунікаторами.

На думку дослідниці І. Брюховецької, проєктне навчання сприяє активному залученню здобувачів до освітнього процесу, розвитку творчих здібностей та проблемного мислення, а також формуванню ключових компетентностей, необхідних для успіху у сучасному світі (Брюховецька, 2023).

Результатом роботи проєктного навчання повинні бути конкретні кінцеві продукти, хоча процесі їх отримання можуть відрізнитися. Кінцеві продукти (наприклад, веб-сайт, презентація, звіт, стаття) служать основою для обговорення, відгуків та перегляду. Підсумовуючи, здобувачі освіти в процесі проєктного навчання виконують серію спільних дослідницьких дій, які повинні допомогти їм отримати нові, специфічні знання та процесі мислення для вирішення реальних проблем. Кінцеві продукти повинні відображати знання про тему проєкту (Брюховецька, 2023).

Під час проведення проєктного навчання переваги рефлексії є значними, адже здобувачі освіти отримують новий досвід:

- поглиблене навчання;
- відточені аналітичні здібності;
- інтеграція нових знань із попередніми знаннями та досвідом.

Здобувачі, які можуть пояснити, чому вони виконують завдання або чому ця діяльність важлива для їх кінцевого продукту, стають на крок ближче до інтеграції нових знань. Варто зазначити, що рефлексія має тривати протягом усього проєкту, а не лише в кінці, коли проєкт завершено. Рефлексія допомагає перевести студентів від орієнтації на завдання до більш цілісного та творчого мислення про свій досвід в закладі освіти та за його межами. Ідеї, отримані в результаті роздумів про власний досвід, можуть бути передані новими, унікальними чи творчими способами. Рефлексія - це не звіт, який просто дає перелік робіт про свої дії, це чесний погляд на свій досвід протягом певного періоду. Роздуми студентів мають допомогти нам як педагогам обдумати свою практику. Завдання з читання, аудіювання, дослідження або проведення розрахунків, які містять рефлексивний вміст від студентів, мають спонукати викладачів переглянути практику викладання та основну філософію, яка лежить в основі нашого дослідження.

Варто зазначити, що ідея ПН полягає в тому, щоб залучити студентів до дослідження автентичних проблем, рішення яких мають потенціал для реалізації та використання в реальному житті. ПН, порівняно з традиційними методами навчання, пропонує здобувачам наступні три основні переваги (Зазуліна, 2006):

1. Відчуття свободи висловлювати думки, ставити запитання та брати участь у дискусії з колегами.

2. Відчуття можливості впливати на хід процесу навчання.

3. Відчуття того, що ти робиш завдання, які можна застосувати на практиці, а також внесок у роботу команди.

Інші відомі переваги ПН включають розвиток метакогнітивних навичок, таких як саморегуляція, спів регуляція, співпраця та моніторинг, а також підтримка самостійного навчання.

Дослідниця L. Helle стверджувала, що однією з ключових характеристик ПН є співпраця, оскільки всі учасники повинні робити

внесок у спільний результат. Вона припустила, що сильна сторона ПН полягає в тому, що таке навчання не тільки дозволяє інтегрувати знання з різних дисциплін, але також має здатність поєднувати теорію та практику. У процесі співпраці над проєктною роботою здобувачі можуть побачити та відчути реальність, з якою пов'язані різні поняття та взаємодії, що сприяє зміні понять і побудові ментальних моделей, збагачених знаннями з досвіду (Helle, 2006).

У процесі дослідження автори розробили свою методику проведення занять з певних дисциплін з елементами проєктного навчання. В процесі навчання студенти рефлексували та відповідали на певні запитання чи вели журнал роздумів (рис. 1).

Після введення ПН в дисципліну чи з'явилося розуміння основних понять за фахом:
змінлося, посилилося чи поглибилося?

	Повністю не згоден	Не згоден	Важко відповісти	Погоджуюсь	Повністю погоджуюсь
Я дізнався зовсім нову для мене інформацію	☐	☐	☐	☐	☐
Я знав цю інформацію і раніше	☐	☐	☐	☐	☐
Дисципліна дала поштовх до розуміння моєї спеціальності	☐	☐	☐	☐	☐
Я буду використовувати набуті знання в подальшому	☐	☐	☐	☐	☐

Рис. 1. Рефлексія здобувачів освіти

Варто зазначити, мета дослідження передбачала завдання: результати проєктного навчання та позитивні результати рефлексії повинні бути висвітлені здобувачами через написання тез у збірник Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інновації в освіті: закономірності, тренди, потреби», яка проходила навесні 2023 року. Бажаючі могли виступити з доповіддю щодо висвітлення результатів навчання, рефлексії за допомогою проєктного навчання, але написання тез було обов'язковою вимогою.

Проєктне завдання було розроблено таким чином, щоб дати студентам можливість:

- розвивати розуміння умов, необхідних для ефективної роботи над проєктом;

- розвивати розуміння проблем, пов'язаних з дослідницькою роботою;

- дозволити студентам усвідомити, що управління проєктами вимагає уваги до взаємозв'язку між всіма членами групи/команди.

В дослідженні брали участь здобувачі Поліського національного університету, Хмельницького національного університету та комунального закладу вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти». Всього взяли участь 86 здобувачів освіти, з яких 30 здобувачів Поліського національного університету, 30 здобувачів Хмельницького національного університету та 26 здобувачів комунального закладу вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти». Кожна

група здобувачів (всього три, тобто по одній групі з кожного закладу освіти) була розділена на 2 підгрупи; наданий перелік проєктних завдань та запропоновані теми для тез на конференцію, які відповідали завданню.

Дослідниками був визначений термін проведення експериментального навчання – 4 тижні, де ключовими були 2-й та 4-й тиждень. Навчання проводилось в змішаному форматі: частина занять проводилась аудиторно, частина – дистанційно. По закінченню другого тижня можна було відзначити, що всі студенти мали чітке уявлення

про поставлену задачу, могли її оцінити, структурувати та розуміти кінцевий результат роботи.

На 4-му тижні дослідниками було проаналізовано, як майбутні фахівці виконали проєктне завдання, до якого були поставлені певні критерії, які відповідали фаховій дисципліні. Також здобувачам запропонували відповісти на питання, проаналізувати та прорефлексувати, щодо підвищення рівня знань після ПН (рис. 2). Саме питання було поставлене так: «Після введення ПН в дисципліну чи з'явилося розуміння основних понять за фахом: змінилося, посилилося чи поглибилося?».

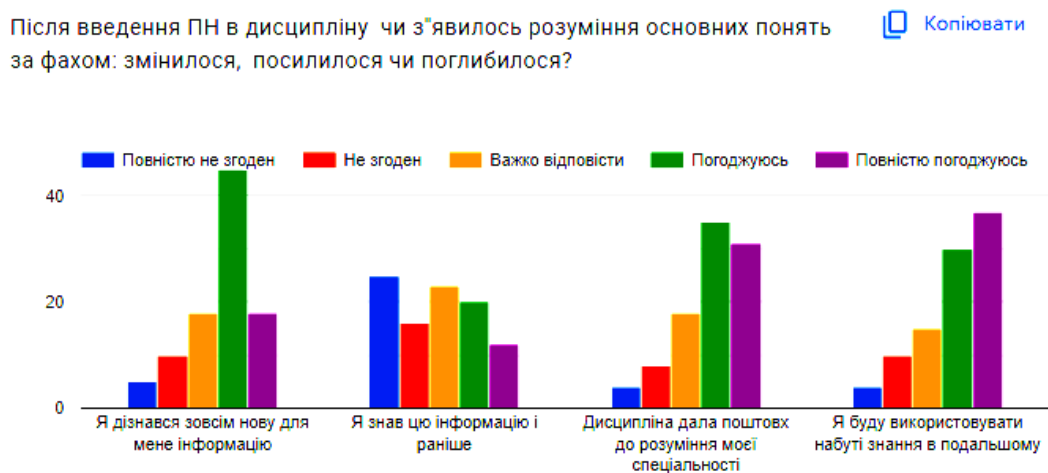

Рис. 2. Відповіді респондентів

Автори, проаналізувавши відповіді здобувачів освіти, зазначають, що рефлексія допомогла здобувачам зрозуміти результати роботи над проєктом: 45 здобувачів зазначили, що погоджуються з тим, що саме проєктне навчання дозволило їм розширити свої знання і 18 здобувачів повністю згодні з цим твердженням; 38 здобувачів повністю погодились та 30 погодились з твердженням, що «будуть використовувати знання, набуті під час ПН в подальшому».

Останнім етапом, який сигналізував про завершення проєктного навчання стало написання тез на конференцію, в які здобувачі повинні були внести свої результати роботи з проєктом та прорефлексувати над 4-тижневим періодом навчання: що їм дав проєкт, чи варто ці

знання використовувати в подальшому, чи допомагає рефлексія зрозуміти результати роботи та ін. В результаті дослідження всі підгрупи змогли правильно опублікувати свої тези на конференцію, та 2 підгрупи виступили з доповідями.

Висновки. В процесі дослідження авторами було встановлено, що завдяки проєктному навчання здобувачі могли рухатись у власному темпі, мали потребу у самонавчанні та самовдосконаленні. Рефлексія протягом періоду навчання дозволила проаналізувати власної прогрес у навчанні та усвідомити особистий успішний досвід. Спонування рефлексії в процесі проєктного навчання пришвидшило процес усвідомленого оволодіння навичками, які були набуті, вдосконалені та поглиблені під час занять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мелашенко К. М. Технологія проєктного навчання. *Завуч*. 2006. №13 (271). С. 12–14.
2. Любчак Н. Особливості формування дослідницької компетентності здобувачів вищої освіти – майбутніх учителів української мови та літератури у процесі проєктної діяльності: дані емпіричного дослідження. *Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка»*. 2020. Том 2, № 32. С. 171–176.
3. Helle L., Päivi T., Erkki O. Project-based learning in post-secondary education–theory, practice and rubber sling shots. *Higher education*. 2006. № 51. Pp. 287–314.

-
4. Dunn M., Penman M. Investigating the outcomes of a reflective learning strategy with students: a feasibility study. *International Journal of Speech-Language Pathology*. 2023.
 5. Зазуліна Л. В. Педагогічні проекти: науково-метод. посіб. Кам'янець-Подільський: Абетка НОВА. 2006. 40 с.

REFERENCES

1. Melashenko K. M. Tekhnolohiia proektnoho navchannia [Technology of project-based learning]. *Zavuch*. 2006. № 13 (271). p. 12–14. [in Ukrainian].
2. Liubchak N. Osoblyvosti formuvannia doslidnytskoi kompetentnosti zdobuvachiv vyshchoi osvity – maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy ta literatury u protsesi proiektnoi diialnosti: dani empyrchnoho doslidzhennia [Features of the formation of research competence of higher education students - future teachers of Ukrainian language and literature in the process of project activity: data from empirical research]. *Naukovyi zbirnyk «Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskiy zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka»*. 2020. № 32 (2), p. 171–176 [in Ukrainian].
3. Helle L., Päivi T., Erkki O. Project-based learning in post-secondary education—theory, practice and rubber sling shots. *Higher education*. 2006. №51. Pp. 287-314.
4. Dunn M., Penman M. Investigating the outcomes of a reflective learning strategy with students: a feasibility study. *International Journal of Speech-Language Pathology*. 2023
5. Zazulina L.V. Pedahohichni proekty: naukovo-metod. posib. Kam'ianets-Podil'skyi [Pedagogical projects: scientific and methodological manual. Kamianets-Podil'skyi]. Abetka Nova. 2006. P. 40 [in Ukrainian].